

UDK 821.111.09 Lesing D.
821.111:929 Lesing D.
821.111.09:821.163.4.09
821.111'255.4=163.4

BILJANA ĐORIĆ-FRANCUSKI
Filološki fakultet u Beogradu

115

O JOŠ JEDNOM
KOD NAS NEDOVOLJNO
PREDSTAVLJENOM NOBELOVCU:
SLUČAJ DORIS LESING

1. UVOD

U našoj prevodnoj i kritičkoj recepciji britanskih autora čija dela su srpski izdavači i kritičari bilo u potpunosti zapostavili, ili su kasnili sa izdavanjem prevoda i objavljivanjem odjeka nekad i po nekoliko decenija nije usamljen slučaj Doris Lesing, dobitnice Nobelove nagrade za 2007. godinu. Ona je samo jedan od pisaca koji nisu bili značajnije prisutni na našem govornom području, mada su veoma cenjeni u matičnoj kritici, a njihov opus dobio je vrhunsko priznanje u vidu nacionalnih i inostranih nagrada od strane kritike i čitalačke publike. Tako je i Lesingova, između ostalog, dobitnica nagrada „Somerset Mom” i „Mediči”, tri puta je bila u najužem izboru za najprestižniju britansku nagradu „Buker” (1971, 1981. i 1985. godine), a 1982. godine i za Nobelovu nagradu za književnost, koju je zasluženno dobila prošle godine, kao najstarija osoba kojoj je to priznanje ikada dodeljeno. I ne samo to, ona u svojoj domovini uživa toliki ugled da gotovo predstavlja kultnu ličnost, a postigla je i međunarodno priznanje kao jedan od pionira savremenog feminizma i jedan od vodećih eksponenata umetnosti u moderno vreme. Stoga je začuđujuća činjenica da je veoma mali broj naših kritičara koji su prepoznali prave vrednosti stvaralaštva Doris Lesing pre nego što je postala Nobelovac – gotovo zanemarljiv u odnosu na vrednosti njenog opusa, dok je čitalačka publika dugo imala priliku da uživa samo u prevodima njenih dela na hrvatski jezik, jer se prvi srpski prevod pojavio tek 2004. godine. I veći deo kritičkih napisa o njenom opusu objavljuvan je do dodele ovog značajnog priznanja u hrvatskoj književnoj periodici, sa izuzetkom jednog jedinog prikaza u srpskoj štampi – preciznije, u beogradskoj *Književnoj kritici*, a iz pera Biljane Dojčinović, koja je jedina prepoznala stvarne vrednosti britanske književnice.

U ovom radu biće nešto više reči o ovoj čuvenoj spisateljici, kako bi se njeno delo približilo zainteresovanim čitaocima, a zatim će biti prikazana kritička recepcija njenih dela, kao i pregled prevodne recepcije, od prvih pomena te autorke na jedinstvenoj srpskohrvatskoj jezičkoj teritoriji do njenog raspada 1992. godine, odnosno, posle toga, na srpskom govornom području. Kako bi bila predstavljena što tačnija slika o recepciji stvaralaštva ovog pisca, svojeručno su pregledane sve publikacije koje su u analiziranom periodu stizale u beogradske biblioteke iz Srbije,

Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, jer u ovako oskudnoj recepciji jednog u svetu i u matičnoj kritici veoma značajnog autora svaki prikaz, pa i najmanja beleška ili vest, predstavlja važan napis od velike vrednosti.¹

2. O AUTORU

Doris Lesing, rođena 1919. godine, rano detinjstvo provela je u Persiji (sada Iran), a zatim u nekadašnjoj britanskoj koloniji Južnoj Rodeziji (sada Zimbabve),² da bi se u tridesetoj godini zauvek preselila u London, gde joj je ubrzo objavljen prvi roman – *Trava peva* (*The Grass is Singing* – 1950), koji je kritika odmah povoljno prihvatila. Njena dela iz prvog razdoblja pisanja u najjužoj su vezi sa iskustvima života u Africi i bave se problemima sukoba među rasama i rasnom diskriminacijom. Romanom *Marta Kvest* (*Martha Quest* – 1952) Lesingova započinje kvintet pod imenom *Deca nasilja* (*Children of Violence*), koji prati život glavne junakinje od detinjstva u Rodeziji, preko života u poratnoj Britaniji, pa sve do apokaliptičkog završetka 2000. godine. Ovaj ciklus romana još čine *Doličan brak* (*A Proper Marriage* – 1954), *Žamor nepogode* (*A Ripple From the Storm* – 1958), *Vezani zemljom* (*Landlocked* – 1965) i *Grad sa četiri kapije* (*The Four-Gated City* – 1969). Za zbirku kratkih priča *Pet* (*Five* – 1953) Doris Lesing je dobila nagradu „Somerset Mom”, a za svoj najpoznatiji roman *Zlatna beležnica* (*The Golden Notebook* – 1962) nagradu „Mediči”. To ambiciozno delo, koje je pozdravljeno kao prekretnica u feminističkom pokretu, predstavlja jedan od najmoćnijih i najuticajnijih romana druge polovine dvadesetog veka, a u njemu je na moderan način prikazan niz problema vezanih za traženje identiteta savremene, inteligentne i nezavisne žene. U svojim kasnijim delima, kao što su to romani *Uputstvo za silazak u pakao* (*Briefing for Descent into Hell* – 1971), *Leto pre sutona* (*The Summer before the Dark* – 1973) i *Kako sam preživela* (*Memoirs of a Survivor* – 1975), Doris Lesing istražuje paralelno mentalni slom svojih likova i slom društva kao celine, da bi se zatim okrenula pisanju romana koji se mogu svrstati u naučnu fantastiku. Odonda je još objavila sledeća dela: *Dnevnik dobrog suseda* (*The Diary of a Good Neighbour* – 1983), *Kada bi stari to mogli* (*If the Old Could* – 1984), *Zatvori u kojima želimo da živimo* (*Prisons We Choose to Live Inside* – 1986), *Vetar raznosi naše reči* (*The Wind Blows Away Our Words* – 1987), *Peto dete* (*Fifth Child* – 1988), *Pod mojom kožom* (*Under My Skin* – 1994), *Igrajući igru* (*Playing the Game* – 1995), *Ljubav, ponovo* (*Love, again* – 1995), *Hodajući po senci* (*Walking in the Shade* – 1997), *Ben, u svetu* (*Ben, in the World* – 2000), *Najslađi san* (*The Sweetest Dream* – 2002), *Bake* (*The Grandmothers* – 2003) i *Provalija* (*The Cleft* – 2007). Pored proze piše i poeziju, pozorišne komade i novinske reportaže, a 1982. godine našla se u najjužem izboru za Nobelovu nagradu za književnost, koju će najzad i dobiti tačno četvrt veka posle toga – 2007. godine.

3. KRITIČKA RECEPCIJA

Po prvi put se u našoj kritici ime Doris Lesing pominje u preglednom članku Mignon Mihaljević pod nazivom „Ljutiti mladi Englezi”, koji objavljuje zagrebačka *Republika* septembra 1958. godine. Kritičarka – koja u tom napisu

razmatra pojavu pisaca poznatih kao „gnevni mladi ljudi” (*angry young men*) na britanskoj književnoj sceni početkom šeste decenije dvadesetog veka – napominje da se dela ove grupe mladih autora razlikuju od dotadašnjih engleskih romana, kako po sadržini, tako i po književnom postupku. Nešto opširnije prikazavši opus Kingzlija Ejmisa, Džona Vejna, Kolina Vilsona i Džona Brejna, autorka teksta u ovu grupu mladih književnika svrstava i još neke druge, među kojima je i Doris Lesing. U svom književnom radu ovi britanski pisci su se ugledali sa jedne strane na „pseudosocijalistu” Džordža Orvela, a sa druge na D.H. Lorensa, koji je još u svojim delima prikazao takvog mladog ljutitog čoveka, navodi Mihaljevićeva. Ona najviše zamera tim autorima to što su, iako „snažni u konstatiranju onoga što ne valja, slabi i neodlučni u predlaganju mjera”, pa se otuda u njihovim delima javlja „stanovita zbrkanost”, budući da su oni „lišeni svih ideala i razočarani u svim idejama”, te je njihov glavni nedostatak to što „u pravom smislu lebde kao viseći mostovi, koji ne znaju kamo da se priključe”. To što im „nedostaje konstruktivnost”, međutim, nimalo ne umanjuje značaj njihove pobune jer su predmetna dela u najmanju ruku dokaz „da je u stoljećima ukočenoj društvenoj strukturi Britanije ipak došlo do gibanja”, zaključuje Mignon Mihaljević, zadovoljno konstatujući da reakcija ovih ljutih mladih Engleza pokazuje da je u toku proces „aktivnog života i kretanja”.

Zagrebačka *Republika* i u broju za novembar 1966. godine donosi iscrpan pregled literarnih zbivanja pod naslovom „Engleska proza danas”, čiji je autor potpisan inicijalima *N/ovak/ S/imić/*. Ovaj više informativan članak, kome nedostaje ikakav dublji kritički zahvat, pre se sastoji od nabranjanja novih naslova u oblasti engleske proze, čiji su autori većinom potpuno nepoznati našoj književnoj javnosti. Na samom početku članka, prikazivač određuje prethodnu – 1965. godinu na engleskoj književnoj sceni kao razdoblje u kome se pojavljuju nova dela velikog broja pisaca, ali sa druge strane nijedan od tih autora nije dominantan niti se ijedno delo može oceniti kao značajno dostignuće. Među tim književnicima Simić navodi i Doris Lesing, koja je 1965. godine objavila novo delo *Vezani zemljom*, kao četvrti deo svog ciklusa romana *Deca nasilja*.

Naredni napis, koji predstavlja prvi ozbiljniji tekst o ovoj spisateljici u našoj kritici, jeste duži članak Anite Kontrec „Doris Lessing: *Zlatna bilježnica*”, objavljen 1983. godine u zagrebačkoj *Književnoj smotri*, zajedno sa prevodom jednog odlomka iz tog dela. Govoreći o ovom, i dan-danas najpoznatijem i najcenjenijem romanu Lesingove, prikazivač napominje da – i pored toga što to delo do naše čitalačke publike stiže tek dve decenije posle objavljivanja u originalu – ono nije ništa izgubilo na aktuelnosti. Tematski određivši predmetni roman kao sliku brojnih konflikata do kojih je krajem pedesetih godina dvadesetog veka dolazilo u društveno-političkom životu Engleske, kritičarka naglašava da je u prvom planu ovog dela opisivanje načina na koji te konflikte doživljavaju intelektualci bliski engleskim komunističkim krugovima. Kroz samopreispitivanje glavne junakinje, čitalac upoznaje „mnoge aspekte unutaršnjeg života suvremene žene i društva u kojem živi”, nastavlja autor članka. Posle uvodnih napomena o engleskoj spisateljici i, nešto uopštenije, o mogućnosti valorizacije takozvane *ženske književnosti*, Kontrecova navodi da u ovom romanu Lesingova „pokušava iznijeti i objelodaniti niz problema vezanih uz traženje identiteta suvremene žene, i pokušava to učiniti na suvremen i književno relevantan način”. Autor eseja skreće pažnju na to da se

engleska književnica i u nekim ranijim delima – tačnije, u svom ciklusu romana, kvintetu *Deca nasilja* – „bavila predodžbom procesa osveštavanja i razvoja” glavne junakinje, ali joj zamera to što je upotrebljavala tradicionalističko – realističku tehniku pisanja, kao i to što se u navedenim romanima „osjećala bolna odsutnost smisla za humor i za erotsku igru, što je osobina tendenciozne proze”. U romanu *Zlatna beležnica* došlo je do pomaka, jer Lesingova „uzima mnogo više slobode u poniranju u likove i slobodnije istražuje načine i tehnike kojima adekvatnije izražava slojevitost likova i njihovih iskustava”, ističe kritičarka, naglasivši tehničke inovacije, stilske varijacije i sadržajnu raznolikost kao glavne odlike prikazanog romana. Zatim se preciznije navode neke od dominantnih tema u ovom delu, kao što su to „problem stvaralaštva, odnosno, mogućnost komunikacije, izražavanja, kao bitnog preduvjeta za autentično osjećanje vlastitog identiteta”; pa onda – u nešto širem kontekstu – „odnos između stvaralaštva i ideologije, odnosno političke angažiranosti”, ili pak „pitanje moralnosti u umjetnosti”. Autorka prikaza ukazuje na donekle dokumentaristički karakter jednog od delova romana, u kome pisac prati lične drame svojih likova, dok i u narednom delu romana isto tako zadire u intimu dve junakinje na taj način što one „raspravljaju o svojim problematičnim odnosima s muškarcima i o dvosmislenom i vrlo varljivom položaju tzv. slobodnih žena”. Glavna junakinja *Zlatne beležnice* u početku „prolazi kroz elementarna iskustva iskušenja, kaosa i zla”, da bi na kraju romana došla do „prevladavanja te krize i uspostavljanja komunikacije i harmonije sa sobom i sa svojom okolinom”, dodaje esejist. Ta vrhunska spoznaja i komunikacija moguća je zahvaljujući ljubavi između muškarca i žene, pri čemu je glavni lik prikazan kao prototip savremene žene, „kao integralno biće koje je sposobno da pruži i prima ljubav”, smatra prikazivač. Ukazavši na uspešno naslikanu čitavu galeriju likova u *Zlatnoj beležnici*, Anita Kontrec zaključuje da je u ovom romanu „glavni šarm i smisao u tome što pokazuje da je prividna fragmentarnost i kaotičnost, pa čak i beznadnost svakodnevnog života, nešto što ima svoj smisao i što se može uobličiti u neku formu”.

Do trenutka kada je kod nas objavljen prevod romana *Zlatna beležnica*, Lesingova je srpskohrvatskoj čitalačkoj publici bila poznata samo po svojim pripovetkama, tačnije rečeno po pripoveci „Svanuće u pustari”, koja je u prevodu Nikole Marčetića objavljena u našoj književnoj periodici čak pet puta. U skladu sa tim su i svi ostali napisi o britanskoj spisateljici do ove godine samo kraće beleške koje su propratile prevod te pripovetke, a napisao ih je prevodilac. Iako je naslov prevedene priče naknadno izmenjen (u „Svitanje u savani”), sadržaj ove beznačajne bio-bibliografske beleške ostao je istovetan u četiri časopisa, dok je u petom beleška nešto duža i dopunjena sa još nekoliko takođe nebitnih podataka.³ U novosadskom *Letopisu Matice srpske*, marta 1984. godine, objavljena je zatim u prevodu „Priča o čoveku koji nije mogao da bude muž”, uz takođe informativnu belešku o piscu, koju je napisala Dubravka Juraga – prevodilac pripovetke.

Naredni prikaz biće objavljen tek po štampanju prevoda romana *Kako sam preživjela*, i to u rubrici „Nove knjige” beogradskog časopisa za estetiku književnosti *Književna kritika* za period mart-jun 1986. godine, pod naslovom „Bez estetske vrednosti”, kao poslednji napis o britanskoj spisateljici na srpskohrvatskom govornom području pre njegovog raspada na novostvorene entitete. Autorka

prikaza, Biljana Dojčinović, navodi na početku teksta da je glavna junakinja predmetnog dela „tipični predstavnik svog vremena”, koje je obeleženo nelagodnom i napetošću jer se radi o razdoblju „kada su stare vrednosti potpuno odbačene a nove još uvek neprepoznatljive”. U takvom okruženju, Lesingova prikazuje sazrevanje osobe koja se trudi ne samo da opstane u fizičkom smislu već i da svom životu da novi smisao, dodaje prikazivač, ali zamera spisateljici da nije taj proces prikazala uverljivo, jer nije premostila jaz između spoljašnjeg i unutrašnjeg života glavne junakinje. Iako je mračna atmosfera u prikazanom romanu umetnički uspešno dočarana, identifikacija sa ovim likom nije omogućena čitaocu, i to je osnovni nedostatak dela, naglašava kritičarka. Utisak autentičnosti odsutan je takođe i u pokušaju da se prikažu aktivni i kontemplativni deo ličnosti junakinje putem odbacivanja realističkog postupka i mešanja vremenskih ravni prošlosti i sadašnjosti, koje su postavljene paralelno, ističe prikazivač. Upravo je i posledica takvog pripovedačkog postupka nemogućnost uspostavljanja emotivne veze između ova dva dela ličnosti glavne junakinje, pa usled toga roman *Kako sam preživela* „ne prelazi uske okvire izvesne sociološke i psihološke zanimljivosti, i ne ostvaruje estetsku vrednost”, zaključuje Biljana Dojčinović.

Posle ovog prikaza, u našoj periodici uopšte neće biti reči o Doris Lesing sve do septembra 1994. godine, kada beogradski časopis za književnost i kulturu *Reč* objavljuje prevod njene priče „Jedno u drugome”, u okviru „Male antologije savremene angloameričke pripovetke”, koju je priredio Đorđe Jakov, uz veoma kratku belešku o piscu iz pera prevodioca, Dejana Ilića. Beleška, koja se sastoji od samo nekoliko redova, sadrži najosnovnije podatke o Lesingovoj i završava se napomenom da ona „/S/pada u red najznačajnijih engleskih pisaca dvadesetog stoleća”.

Tek će u broju za proleće i leto 1998. godine beogradski časopis *ProFemina* objaviti sledeći ozbiljniji prilog o ovoj spisateljici, i to u vidu temata „Portret savremenice: Doris Lesing”, koji se sastoji od dva prevoda, kritičkog članka našeg autora Radmile Nastić i prevoda prikaza Gejl Grin pod naslovom „*Zlatna beležnica* Doris Lesing (Imenovanje na drugačiji način)”. U napisu „O Doris Lesing”, Nastićeva izlaže bio-bibliografske podatke o britanskoj književnici, čiji opus deli na nekoliko perioda. Prvo stvaralačko razdoblje Lesingove obeležile su dve glavne teme, a to su „odnos između crnaca i belaca i seksualni konflikt”, navodi autorka članka, koja sledeću seriju knjiga određuje kao autobiografsku. Posle eksperimentisanja formom u romanu *Zlatna beležnica* kojim je stekla slavu, spisateljica objavljuje grupu romana u kojima „istražuje vezu između duhovne i emocionalne krize i društvenog sloma”, napustivši realistički prosede da bi stvarala fantazije i fikcije u kojima predviđa globalnu katastrofu, nastavlja prikazivač. Kao zajednička tema većine romana Doris Lesing ističe se „individuacija glavne junakinje, opis teškoća sa kojima se susreće u pokušaju da se odvoji od grupe”, uz samoispitivanje i istraživanje podsvesti likova. Posle razjašnjavanja teorijskih stavova Lesingove o književnosti, sledi iznošenje fabule njenog najpopularnijeg romana – *Zlatna beležnica*, uz napomenu da je on inspirisao pokret za oslobođenje žena. Novina u tom delu bila je „hronološka ispremeštanost događaja” zbog koje je praćenje glavne priče otežano, podvlači kritičar, dok je tematika ista ona koja prevladuje i u drugim romanima Lesingove iz istog perioda, a to je problem

odnosa između žena i muškaraca, odnosno, preispitivanje ženskog identiteta. Tek u poslednjih nekoliko dela britanska autorka ponovo koristi jednostavnu romanesknu formu, uz toplinu i optimizam, bez preopširnih deskripcija i moralizatorstva, dok je u njima ljubav predstavljena kao pitanje izbora, objašnjava Radmila Nastić i zaključuje da je opus Doris Lesing saga „o ljubavi i o opasnostima koje prete da je unište”.

Pojava prvog srpskog prevoda iz njenog opusa – odnosno, romana *Peto dete*, 2004. godine – biće povod za objavljivanje prikaza na to delo, dve godine kasnije, u subotičkom časopisu za književnost, umetnost i kulturu *Rukovet*. U rubrici „Prevedena proza”, autor prikaza pod naslovom „Paklena genetika” – David Kecman Dako – skreće pažnju na to da se u obimnom stvaralaštvu Lesingove kao trajna tema ističu zlo koje postoji u čoveku, njegov nemir i nespokojsvo. I ovaj roman za temu ima „zlo, ali više kao žestoku, razarajuću dramu vidljivu samo onom ko na ljude i pojavnosti, od kojih je sazdan večni ljudski udes, gleda onim trećim okom, iznutra, tihim sledom toka kapljica krvi i oslušivanjem skrivenog eha damara, treptaja zlom prouzrokovane slutnje”, podvlači kritičar i zatim prelazi na prepričavanje fabule predmetnog dela. Opisavši paklenu pozornicu na kojoj se odvijaju u početku romana sasvim realistički i uverljivo prikazani događaji, autor napisa zatim ističe da se uverljivost ne gubi ni kada fabula pređe u domen fantazmagorije, pa razjašnjava tu svoju tezu. Prikazani roman nezaboravna je knjiga upravo zahvaljujući stvaralačkom filozofskom stavu britanske spisateljice „prema zlu i njegovoj trajnosti u nama i s nama”, zaključuje pohvalno Kecman, ali zamera Lesingovoj da u svom delu ne objašnjava odakle potiče takvo i toliko zlo, već samo povremeno pruži čitaocu poneku reč utehe.

Naravno, odmah po objavljivanju imena dobitnika Nobelove nagrade za književnost, što se već tradicionalno oglašava 11. oktobra svake godine, naši dnevni i periodični listovi burno su reagovali velikim brojem napisa, odjednom se setivši ove do tada prilično zapostavljene spisateljice i njenih vrhunskih kvaliteta, zahvaljujući kojima je i dobila to veliko priznanje. Od tekstova u dnevnim i nedeljnim novinama mogu se izdvojiti oni koje od tog trenutka gotovo svakog meseca donosi beogradski *NIN*,⁴ kao i članci objavljeni u kulturnom dodatku beogradske *Politike*, ili u drugim rubrikama ovog našeg dnevnog lista.⁵

Poslednji značajan prilog recepciji opusa Doris Lesing, a verovatno i najznačajniji od svih odjeka na njenog stvaralaštvo u našoj kritici, predstavlja temat upravo objavljen u novosadskom *Letopisu Matice srpske*, u broju za mart 2008. godine. On se sastoji od prevoda dva odlomka iz prozних dela, jednog eseja i intervjua sa Lesingovom, ogleđa „Ukloniti zidove, izaći u svet: Doris Lesing i žensko iskustvo” čiji je autor Biljana Dojčinović-Nešić i prikaza „Plodovi zemlje južne polulopte” Aleksandra Bjelogrića. Biljana Dojčinović-Nešić ukazuje na važnost pojave Lesingove, „koja unutar faze samosvesti ženske britanske književnosti obeležava ulazak u nov period”, a naročito podvlači značaj njenog romana *Zlatna beležnica* kao jednog od kulturnih dela ženskog pokreta. Iako su neki kritičari smatrali da posle tog romana britanska spisateljica pravi preokret time što se udaljava od ženskih tema i socijalnog realizma, autorka u ovom eseju dokazuje da ni knjiga *Kako sam preživela* „nije ni najmanje izvan ženske tradicije”. Posle iznošenja fabule romana *Peto dete*, koji određuje kao „susret erosa i tanatosa” i

121

ističe njegovu metaforičnost, Dojčinovićeva kao poruku dela navodi da „ništa više nije sigurno, ni dom, ni očinstvo, pa ni materinstvo, jer ljudska priroda po sebi nije sigurna u kombinacijama koje mogu da se izrode u tako strašna bića”. Pripovedačka veština Lesingove, nastavlja ona, sadržana je upravo u distanciranosti, lakonskom i beležničkom tonu, ali to ne isključuje i društveno-ekonomske i političke naznake dela čije osnovne teme proističu iz autorkinog angažovanog pogleda na svet. Otuda je i u romanu *Kako sam preživela* – koji istovremeno predstavlja i negativnu utopiju jer prikazuje raspadanje društvenog sistema, ali i „pokušaj autobiografije” – ta angažovana društvena svesnost spisateljice upravo omogućila izražavanje najproblematičnijih *ženskih* tema, kao što su to „materinstvo ...”, pitanje ženske samostalnosti, prava na autentično iskazivanje, pitanje ženskog umetničkog stvaralaštva i, najzad ili najpre – pitanje *sopstvene sobe* kao neophodnog društveno-psihološkog uslova za žensko stvaralaštvo”, zaključuje Biljana Dojčinović-Nešić.

U nastavku temata, Aleksandar Bjelogrić u svom prikazu napominje da je najpoznatiji roman Lesingove *Zlatna beležnica* u vreme kada je objavljen predstavljao „formalni eksperiment u čijoj su udvojenosti pripovedačkih perspektiva kritičari docnije prepoznali klice fragmentarne naracije postmodernističkog tipa”, a zatim prelazi na prikazivanje njenog romana-prvenca *Trava peva*. Istakavši autorkinu zrelost, snagu i prefinjenost u psihološkom vajanju likova, on povlači paralelu sa *Plodovima zemlje* Knuta Hamsuna. U većini svojih dela Lesingova je koristila bogatu autobiografsku građu, dok je osnovna tema njenog opusa „potreba osobe da se suoči sa vlastitim temeljnim pretpostavkama o životu kako bi prevazišla podrazumevane sisteme verovanja i stekla samosvest”, nastavlja kritičar. Predmetno delo, za razliku od konvencionalnih prikazivača, on određuje kao roman koji je pre svega *psihološki*, jer govori „o problemu fatalne dehumanizacije odnosa i uzaludnosti pojedinačnih nastojanja da se transcendiraju podvojenost unutar društva naglašene rasne ili klasne segregacije”. Što se tiče pripovedačkog postupka, skrenuta je pažnja na lakoću poistovećivanja sa likovima, zahvaljujući *manifestnoj nepristrasnosti* autorke, koja je *ubojitija* od ironije, kao i „temeljnost i minucioznost psihološke analize”. Bjelogrić završava prikaz zaključkom da se tematika uvedena još u prvom romanu Lesingove – a to je „/P/ reokupacija dijalektikom odnosa individualne i kolektivne svesti” – proteže i kroz njena naredna dela, a naročito je prisutna u romanu *Zlatna beležnica*.

4. PREVODNA RECEPCIJA

Što se tiče prevodne recepcije, Doris Lesing je čitalačkoj publici na našem govornom području do 2004. godine bila predstavljena samo u prevodima svojih romana na hrvatski jezik. Naime, hrvatski izdavači su krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina štampali sledeće tri knjige: *Ljeto prije sutona*, u izdanju zagrebačkog „Augusta Cesareca” i prevodu Pavlinić Andrije, 1979. godine; *Zlatna bilježnica*, čiji je izdavač bio „Grafički zavod Hrvatske”, 1983. godine, u prevodu Mate Marasa; koji je preveo i roman *Kako sam preživjela*, objavljen 1985. godine kod zagrebačkog „Globusa”. U ovom periodu naši čitaoci su u književnoj periodici mogli da pročitaju i pripovetke „Svanuće u pustari”, „Priča o čoveku koji nije mogao da bude muž” i „Jedno u drugome”, kao i jedan odlomak iz romana *Zlatna bilježnica*.⁶

Prvo srpsko izdanje nekog romana Lesingove, a to je *Peto dete*, objavljeno je tek 2004. godine, u prevodu Tanje Slavnić i kod zrenjaninske „Agore”,⁷ koja će drugo izdanje ovog prevoda objaviti 2007. godine, kada se pojavljuju i romani *Leto pre sumraka* – u prevodu Vuka Dragovića, *Ben, u svetu* – u prevodu Predraga Šaponje, *Trava peva* – čiji je prevodilac Dragana Krstić, i najzad *A posebno, mačke* – knjiga koju je prevela Mirjana Đurđević. Pre prvog izdanja romana *Peto dete*, u našoj periodici objavljeni su odlomci iz te knjige, u časopisu *Zlatna greda* za novembar 2003. i u *Sveskama* za septembar 2004, a odlomak iz romana *A posebno, mačke* objavljen je u časopisu *Polja* za novembar-decembar 2007. godine. Odlomci iz dela Doris Lesing predstavljeni su našoj publici i u okviru dva temata o njoj: u *ProFemini* za 1998. godinu su to odlomak iz romana *Trava peva* i iz autobiografije *Hod u senci*, a u *Letopisu Matice srpske* za mart 2008. godine prevedeni su tekstovi *Dobri terorista* i *Izvađeno iz fontane*. Od ostalih prevoda, tu je i zbirka eseja *Tamnice koje smo izabrali da u njima živimo*, koju je objavio „Bata” iz Beograda 1993, tekst „Stari poglavica Mšlanga” u časopisu „Slava” 2003. godine, esej „Žeđ za knjigom i obrazovani varvarin”, koji donosi *Letopis Matice srpske* za april 2002, dok su u istom časopisu marta 2008. prevedeni tekst Lesingove objavljen u *Njujork Tajmsu* 1992. godine pod naslovom „Pitanja koja nikada ne bi trebalo da postavljate piscu” i intervju „Često se osećam kao dinosaur” koji je Džona Raskin vodio sa njom 1999. godine.

5. ZAKLJUČAK

Opšti zaključak koji možemo da izvučemo na osnovu gore izloženog jeste da je stvaralaštvo Doris Lesing – u celini uzevši – neadekvatno, odnosno neblagovremeno, predstavljeno našoj publici. Naime, i pored činjenice da su tri njena romana prevedena na hrvatski još početkom osamdesetih godina, a prvi roman Lesingove na srpskom pojavio se tek 2004. godine, gotovo da je izostala reakcija na te prevode – to jest, ona je sasvim sporadična. Tek će dodeljivanje Nobelove nagrade za književnost dodatno skrenuti pažnju naših kritičara i izdavača na dela ove spisateljice, ali pošto se radi o veoma kratkoj vremenskoj distanci, još ne može da se zaključi da li će interesovanje naše književne javnosti za njen opus nastaviti da se kreće u granicama zadovoljavajućeg ili je u pitanju trenutni fenomen koji će biti kratkog daha.

1 Kritički i prevodni odjeci izloženi su po hronološkom redosledu, osim tamo gde je iz opravdanih razloga došlo do manjih odstupanja radi bolje preglednosti. Svi faktografski podaci o navedenim priložima uvršćeni su u bibliografiju kako bi se izbeglo nepotrebno opterećivanje teksta.

2 Otuda ne čudi činjenica da je prevodilac Nikola Marčetić (vidi Marčetić 1978) svrstao njenu pripovetku u izbor iz savremene afričke proze, ali je neobjašnjivo to što je u *Bibliografiji Jugoslavije: Članci i priloge u časopisima i listovima – Serija C* u izdanju jugoslovenskog bibliografskog instituta Doris Lesing stavljena pod američku književnost (u tomu za 1979. godinu, roman *Ljeto prije sutona*).

3 To su: *Bagdala*, Kruševac (novembra 1978); *Revija*, Osijek (juli-avgust 1978); *15 dana*, Zagreb (1981. godine) i *Putevi*, Banja Luka (septembar-oktobar 1981); a zatim i *Most*, Mostar (1983. godine).

4 „Neobičan i dug put ka Nobelu” (18.10.2007), „Jednostavno strašno” (1.11.2007), „O nedobijanju Nobelove nagrade” (13.12.2007), „Deset najboljih” (3.1.2008), „Blago profesora Jansona” (27.3.2008).

5 „Nobelova nagrada Doris Lesing” (12.10.2007), „Danteova *Komedija* (Delo slavnog Firentinca u jednom tomu objavio „Rad” – Najnovija izdanja „Klija”, „Akademske knjige”, „Geopoetike” i „Agore”)”

(12.3.2008), kao i: „Politička korektnost: mirenje ili licemerje” (13.1.2008) i „Križa srednjeg doba: *Leto pre sumraka*” (6.4.2008).

6 Podaci o ovim prevodima već su navedeni u delu rada o kritičkoj recepciji.

7 Veoma je zanimljiva činjenica da je tiraž prvog izdanja rasprodat tek na Sajmu knjiga u Beogradu 2007. godine, pošto je Lesingova već proglašena za dobitnicu Nobelove nagrade. U to vreme *Blic* donosi interesantnu vest da je pre Sajma prodat samo neznatan broj primeraka, da bi na Sajmu planuo ceo tiraž. Da je to tačno potvrdio je i lično urednik „Agore” Nenad Šaponja, na predavanju o britanskoj književnici (održanom 20. marta 2008. godine u Domu kulture Studentski grad), dodavši da je ovo delo – koje u vreme objavljivanja prevoda naša publika „nije prepoznala” – trenutno na vrhu liste bestselera.

LITERATURA

- Bjelogrlić, A. 2008. *Plodovi zemlje južne polulopte. Letopis Matice srpske* 3, 409-416.
- Dojčinović, B. 1986. Bez estetske vrednosti. *Književna kritika* 2-3, 197-198.
- Dojčinović-Nešić, B. 2008. Ukloniti zidove, izaći u svet: Doris Lesing i žensko iskustvo. *Letopis Matice srpske* 3, 333-341.
- Ilić, D. 1994. /beleška o Doris Lesing/. *Reč* 1, 82.
- Juraga, D. 1984. /beleška o Doris Lesing/. *Letopis Matice srpske* 3, 490-491.
- Kecman, D. D. 2006. Paklena genetika. *Rukovet* 1/3, 63-64.
- Kontrec, A. 1983. Doris Lessing: *Zlatna bilježnica. Književna smotra* 51-52, 57-59.
- Marčetić, N. 1981. /beleška o Doris Lesing/. *15 dana* 3, 36.
- Marčetić, N. 1983. /beleška o Doris Lesing/. *Most* 50, 147.
- Marčetić, N. 1978. Bilješka uz izbor iz suvremene afričke proze. *Revija* 4, 44.
- Marčetić, N. 1981. Bilješka uz pripovjetku „Svanuće u pustari”. *Putevi* 5, 65.
- Marčetić, N. 1978. Doris Lesing. *Bagdala* 236, 7.
- Mihaljević, M. 1958. Ljutiti mladi Englezi. *Republika* 9, 23.
- Nastić, R. 1998. O Doris Lesing. *ProFemina* 13/14, 152-159.
- S/imić/, N. 1966. Engleska proza danas. *Republika* 11, 447-449.

SUMMARY

OUR RECEPTION OF DORIS LESSING'S WORKS

Although highly appreciated by both readers and critics in her country and abroad, Doris Lessing was not sufficiently received in the Serbo-Croat territory before winning the 2007 Nobel prize. The few critical responses and translations prior to that were published in Croatia, with the exception of an article written by Biljana Dojčinović for the Belgrade literary magazine *Književna kritika*. The first Serbian translation – *Fifth Child* – did not appear until 2004, and it is only after she received the Nobel prize that the reception of this acclaimed British writer can be estimated as fully adequate, in the manner and to the extent which her works rightly deserve.

KLJUČNE REČI: Doris Lesing, savremena britanska književnost, moderni roman, kritička recepcija, prevodna recepcija, Nobelova nagrada.